

Viki
Jakaša
Borić

Identitet malih gradova kao potencijal za razvitak

2. međunarodna konferencija *Revitalizacija malih povijesnih gradova i njihovog okruženja u Primorsko-goranskoj županiji*, Mošćenice, 23. – 24. listopada 2009.

Krajem listopada u Mošćenicama je održana dvodnevna međunarodna konferencija pod nazivom *Revitalizacija malih povijesnih gradova i njihovog okruženja u Primorsko-goranskoj županiji*, u organizaciji Hrvatske sekcije ECOVAST-a (Europskog vijeća za sela i male gradove) i Katedre Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga.¹ Konferencija je organizirana u okviru projekta *Obnova i održiv razvitak malih gradova i njihovih okruženja u Hrvatskoj*, koji je proizašao iz projekta *Akcija za podupiranje europskih malih gradova i trgovišta* koji provodi međunarodni ECOVAST.²

Mali gradovi i urbane cjeline kao izraz ljudskog djelovanja i postojanja tijekom povijesti neizostavan su dio prostornoga i kulturnog identiteta zemlje, a postojanje svijesti o njihovom značaju potvrđuju dokumenti kojima su međunarodne institucije za zaštitu kulturne baštine definirale njihove vrijednosti i propisale načine zaštite. Daka-ko, riječ je o Venecijanskoj povelji iz 1964. godine, ali prije svega o Washingtonskoj povelji iz 1987. godine, koja određuje principe, ciljeve i metode zaštite povijesnih gradova i urbanih područja, te potiče očuvanje manjih

cjelina koje odražavaju ljudsko postojanje i djelovanje.³ Pojam njihove zaštite podrazumijeva konzerviranje i restauriranje, ali jednako tako i razvoj te usklađenu prilagodbu potrebama suvremenog života. Za provedbu potonjega, međutim, nije dovoljna samo konzervatorska aktivnost, već je to pitanje složenoga interdisciplinarnog pristupa koji obuhvaća gospodarske, sociološke i ekološke aspekte te uključuje cijeli niz sudionika koji su na bilo kakav način u odnosu s kulturnim dobrom. Praksa, nažalost, pokazuje zabrinjavajuće posljedice gospodarskoga i društvenog razvoja, koji na različite načine ugrožavaju integritet povijesnih urbanih ambijenata, degradiraju ili potpuno uništavaju njihove vrijednosti. Kako uspostaviti kontrolu, sačuvati vrijednosti i napokon pokrenuti održiv razvoj koji bi osigurao život tim ambijentima bila je tema mošćeničke konferencije.

Tridesetak sudionika predstavilo se izlaganjima koja su s obzirom na raznolikost pristupa i sagledavanja ove problematike bila grupirana u pet tematskih skupina: *Širi prostorni i društveni aspekti i pristupi*, *Povijesno-umjetničke i druge istraživačke teme*, *Prostorno-planerski i zakonski okviri*, *Održiv razvitak malih povijesnih gradova i okruženja*, *Projekti i realizacije*.

U sklopu prve tematske cjeline, *Širi prostorni i društveni aspekti i pristupi*,⁴ govorilo se općenito

1 Aktivnost ECOVAST-a usmjerena je na očuvanje i unapređenje kulturno-povijesnih, prostornih, socijalnih i gospodarskih vrijednosti te na cjelovit i održiv razvitak sela i malih gradova.

2 Ovogodišnja konferencija druga je po redu organizirana u okviru spomenutog projekta; prethodila joj je konferencija *Mali europski gradovi – uloga u razvoju ruralnih prostora i očuvanju baštine* održana u Samoboru 2007. godine.

3 ICOMOS, International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter, 1964); ICOMOS, Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (Washington Charter, 1987).

o značenju i ulozi ruralnih područja i malih gradova u okviru današnje globalizacije i njenih utjecaja, njihovom potencijalu u budućem razvoju te potrebi oslanjanja na vlastite snage. Naglašen je pojam lokalnosti čije je značenje višeslojno te s jedne strane nosi konotacije posebnosti, koja doprinosi identitetu i karakteru nekog prostora, ali jednako tako i važnosti samostalnosti i neovisnosti u gospodarskom, financijskom i političkom smislu. Zapaženo je da u vremenu opće gospodarske krize ruralni prostori poprimaju nova značenja i mijenjaju svoju poziciju u odnosu na gradove kojima pružaju egzistencijalnu sigurnost. Napokon, istaknut je pojam održivog razvoja, njegova definicija i prioriteta kao i ključni akteri za njegovu provedbu.⁵

4 PHIL TURNER, Opstanak malih europskih gradova; PAM MOORE, Mali povijesni gradovi Europe u vrijeme gospodarske krize; ZORAN SKALA, Epohalna kriza i nova uloga ruralnog prostora; ANGELINA SVIRČIĆ GOTOVAC, Razvoj malih gradova u Hrvatskoj mreži naselja; JELENA ZLATAR, Održivi razvoj malih gradova.

Druga je cjelina, kao što govori i sam njezin naslov *Povijesno-umjetničke i druge istraživačke teme*⁶, okupila izlaganja istraživačkog karaktera koja su se koncentrirala na vrijednosti i potencijale konkretnih prostora. Predstavljena je prostorna struktura srednjovjekovnog Hreljina, prikazan je razvoj maloga priobalnog mjesta Malinske na otoku Krku,

5 Hrvatska je kao zemlja kandidat za članstvo u Europskoj Uniji pristupila izradi Strategije održivog razvoja čiji je prvi nacrt doživio predstavljanje na javnoj raspravi u listopadu 2008. godine.

6 RATKO VUČETIĆ, Prostor i struktura vinodolskih gradova – primjer Hreljina; DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, Malinska na otoku Krku 1909. – 2009. – sto godina organiziranog turizma; DAINA GLAVOČIĆ, Mjesno groblje Mošćenice; VLASTA ZAJEC, Mošćenice – odabrani primjeri sakralne baštine; ŽELJKA ČORAK, Privatne zalihe, opće dobro – kuća dr. Mladena Križa u Čabru; IRINA UDICKI, Područje Petrovaradinske tvrđave – identifikacija i procena karaktera predela; ZLATKO KARAČ, Urbanističko-komunalne odredbe u srednjovjekovnim statutima malih gradova: Mošćenica, Veprinca i Kastva.

istaknuta je važnost groblja u kontekstu doživljaja nekog naselja na primjeru mjesnog groblja Mošćenice. Vrijednost sakralne baštine mošćeničkog kraja prikazana je kao značajan potencijal razvoja, a kuća dr. Križa u Čabru kao skriveni resurs malog naselja. Predstavljen je karakter prostora Petrovaradinske tvrđave, te su naposljetku iznesene uredbe srednjovjekovnih statuta triju malih istarskih gradova.

Treća skupina predavanja, *Prostorno-planerski zakoni i okviri*⁷, otvorila je neke od ključnih problema zaštite malih gradova. Riječ je o prostorno-planerskoj dokumentaciji koja nedovoljno definira područja od kulturno-povijesne važnosti, a zapravo bi trebala ravnopravno zastupati urbanističke i konzervatorske odredbe. Istaknut je problem konzervatorskih podloga za urbanističke planove, često limitiranih na analize postojećeg stanja i propisivanje mjera zaštite bez aktivnijeg uključivanja u definiranje ciljeva razvoja i revitalizacije povijesnih cjelina. Urbanistički planovi bez razvojne podloge i jasnih ciljeva razvoja svode se na planersko balansiranje između konzervatorskih ograničenja i zahtjeva za prostornim razvojem. Nadalje, praksa je pokazala da su istraživanje i vrednovanje zatečenih vrijednosti kulturne i povijesne baštine nedovoljno zastupljeni prilikom izrade prijedloga rješenja na prostorno-planerskoj razini te da se često koriste zastarjeli podaci, što je doista neprihvatljivo.

Četvrta tematska cjelina, *Održivi razvitak malih povijesnih gradova i cjelina*,⁸ bavila se mogućim pokretačima održivog razvoja malih gradova i važnim nositeljima tog procesa.

7 GORDANA URODA, MLADEN ČRNJAR, Prostorno-planerska dokumentacija u funkciji zaštite i valorizacije malih povijesnih gradova spomeničke baštine u Primorsko-goranskoj županiji; BRANKO BLAŽEVIĆ, ADRIJANA JELUŠIĆ, Značaj urbanističkih planova za revitalizaciju malih povijesnih gradova (slučaj: Novi Vinodolski – Vrbnik – Lovran); NIKŠA BOŽIĆ, SANDRA JAKOPEC, MIRELA ČORDAŠ, Prostorno planiranje i projekti revitalizacije povijesnih naselja; NENAD LIPOVAC, Zaštita povijesnih gradova u okviru zakonodavstva u Hrvatskoj.

Nekolicina je izlagača istaknula turizam kao mogući generator razvoja koji bi imao pozitivan učinak na revitalizaciju malih gradova, ako je kao proces kontroliran. Prihvatni potencijal malih povijesnih cjelina koji se odražava na okruženje – prirodno, izgrađeno i sociokulturno – čini osnovu na kojoj se bazira koncepcija održivog turizma te stoga mora biti prilagođen i kontroliran. Ne treba zaboraviti na katastrofalne devastacije prostora, ali i disharmonije u sociokulturnom smislu, izazvane razvojem turizma koji nije uzeo u obzir karakter i kapacitet povijesnih ambijenata. Nadalje, kao ključni pojam za održiv razvoj malih gradova istaknuta je lokalnost; uz arhitektonska, ambijentalna i prirodna obilježja čini je i sam način života i njegove specifičnosti, dakle nematerijalna baština, koju je bez jasno definiranoga projektnog koncepta i suradnje s lokalnom zajednicom teško afirmirati i staviti u funkciju održivog razvoja. Bilo je riječi i o mogućim izvorima financiranja, prije svega pretprikladnim i pristupnim europskim fondovima koji osiguravaju sredstva za održiv regionalni i lokalni razvoj.

Izlaganjima u okviru pete skupine pod nazivom *Projekti i realizacije*⁹ predstavljeni su projekti kojima su afirmirane vrijednosti i karakter povijesnih cjelina, te interpretirane transformacije i izmjene u prostoru tijekom povijesti. Govorilo se o potencijalima malih

8 BISERKA BILUŠIĆ DUMBOVIĆ, VALERIJA KELEMEN PEPEONIK, Održiv razvitak u okviru koncepta kulturnog krajolika; MARINELA KRSTINIĆ NIŽIĆ, OGNJEN BLAŽEVIĆ, Europska podrška ulaganjima u obnovu i održiv razvitak malih povijesnih gradova; JASENKA KRANJČEVIĆ, Turizam – mogućnost za razvoj malih gradova; DORA SMOLČIĆ JURDANA, Održiv razvoj turizma i prihvatni potencijal malih povijesnih gradova; THEODOR DE CANZANI, Otvoreni atelijer kipara Ljube de Karine kao umjetnički razvojni resurs Liburnije; VIŠNJA ZGAGA, Mošćenice – muzej?; VIDA PUST ŠKRUGUJA, Djelovanje udruge Prijatelji baštine – Amici Hereditatis u projektu uspostave sustavne skrbi za baštinu Ivanić Grada; DUŠAN PERŠIĆ, IVO MILEUSNIĆ, FRANE BABIĆ, Revalorizacija kulturno-povijesne baštine Lovrana.

gradova kao otvorenim muzejima, koji svojom autentičnošću mogu reći puno više od muzejskog postava te uspostaviti bolju komunikaciju s posjetiteljima. No, i muzejski postav, ako se doista zasniva na lokalnim specifičnostima, koje ponekad i nisu pozitivne, može pružiti zanimljivu i dinamičnu interpretaciju razvoja grada. Povezivanje srodnih lokaliteta u turističke rute jedan je od mogućih načina aktiviranja baštine što je prepoznato u Europi, a u sklopu nekolicine projekata započeto i u Hrvatskoj.

Kao zaključak, treba navesti nekoliko točaka ključnih za sprječavanje devastacije, uspješno provođenje zaštite i pokretanje održivog razvoja malih gradova, čiji bi osnovni resurs bila njihova kulturno-povijesna baština i okruženje (kulturni krajolik). Prije svega treba naglasiti ulogu istraživanja i dokumentiranja postojećeg stanja svih sastavnica grada i njegovoga kulturnog krajolika iz kojeg proizlazi valorizacija – osnova cijelog procesa zaštite koji se sastoji od interpretacije, donošenja odgovarajućih mjera zaštite i njihova provođenja. Dakle, neophodna je uska

povezanost i suradnja istraživačkih ustanova sa službama zaštite ili, kako zaključuju sudionici skupa, osnivanje instituta/centara za male gradove koji bi bili specijalizirani za istraživanje tog područja. Nadalje, potrebno je uvesti zakonsku obvezu izrade konzervatorsko-urbanističkog plana kao temeljnog dokumenta revitalizacije maloga povijesnog grada. Izrada i donošenje takvog plana uključuje stručnu i društvenu javnost te povezanost svih zainteresiranih skupina. Istovremeno treba naglasiti da mjere zaštite, osim uobičajenih konzervatorskih metoda, podrazumijevaju i razradu ciljeva razvoja. Dakle, neizbježno je aktiviranje pasivnih konzervatorskih smjernica u dinamički proces čija je karakteristika interdisciplinarnost te komunikacija s vlasnicima i korisnicima, odnosno lokalnom zajednicom. Međunarodne institucije za zaštitu kulturnog naslijeđa ponudile su instrumente provođenja tih složenih aktivnosti u obliku smjernica i naputaka za izradu konzervatorskih *management* planova, koji ujedinjuju cjelokupan proces od valorizacije do održivog razvoja. Što se tiče razvoja, održivi kulturni turizam, eko-turizam i drugi oblici selektivnog turizma mogu postati njegovi ključni pokretači. Istaknuta je i važnost lokalnog stanovništva i lokalnosti uopće kao nositelja identiteta malih gradova – čimbenika na kojima se treba zasnivati ideja njihovoga održivog razvoja. Napokon, teme edukacije i razvoja svijesti o značaju kulturne baštine kao nositelju identiteta zemlje ili regije uvijek su aktualne i na njima treba inzistirati. Skup u Mošćenicama svakako je pridonio osvještavanju i definiranju ključnih problema zaštite malih gradova te unapređenju stručnih stavova i kriterija. x

- 9 VESNA MIKIĆ, "Interreg" projekti održivog razvoja regija i edukacija studenata arhitekture; NIKOLA ALBANEŽE, Idejni nacrt za interpretaciju omišaljske baštine; SANJA GAŠPAROVIĆ, AZRA SULJIĆ, Urbanističko-konzervatorska praksa na prostoru grada Labina; ALAN BRAUN, NATAŠA JAKŠIĆ, Arhitektonski snimak postojećeg stanja kao temelj zaštite malih povijesnih gradova; KORALJKA VAHTAR JURKOVIĆ, HICELA MARGAN, Projekt putovima Frankopana – revitalizacija frankopanskih kaštela Vinodola; KORALJKA VAHTAR JURKOVIĆ, HICELA MARGAN, Revitalizacija kulturno-povijesnih cjelina na području Primorsko-goranske županije u sklopu međunarodnih projekata.